

K R O N I K A

Boštjan Turk

FERI LAINŠČEK ASTRALNI NIZ

Astralni niz Ferija Lainščka je dokaz visokega artizma moderne slovenske proze, in to tako glede na označevalni, formalni vidik kot tudi po vsebini.

Žanrsko bi knjigo lahko uvrstili nekam med »pridigo in kriminalko«, če nekoliko poparafraziramo duhovito Kmeclovo sintagmo, to pa pomeni, da je njeno neposredno ogrodje, arhitektonika »detektivska«, vsebina oz. denotat pa »pridižna«.

Poglejmo podrobneje. Gre za zgodbo Barbe Knee, mladega dekleta, ki se na pragu življenja sooči z demoničnimi silami. Pooseblja jih enigmatična figura njenega očeta, Patryka Kornelka, ki mu je njegov nesojeni tast, dekletov ded, zaradi vprašljivega pedigreja ter koketiranja s kriminalom, zrežiral nesrečo. Ta ga je stala življenje, sedaj pa se, preklet in neodrešen, vrača na ta svet ter se poskuša razodeti svoji hčerki. Ko jo zaradi mladostne zvedavosti doleti posilstvo, se strahotno maščuje. Nenavadne smrti umrejo tisti, ki so hčerki storili silo, ogroženi pa so tudi vsi, ki so kakorkoli zapleteni v primer, od Oskarja Kneea, ki je usodno dogajanje sploh sprožil, do policijskih inšpektorjev in zdravstvenega osebja, ki ga zgolj spremljajo. Šele oče Jonitacij, skrivnostni menih in mojster bele magije, opozori, da utegne maščevanje v resnici biti del nepojmljive zarote kozmičnih sil, v kateri bo človeštvo izničeno. Temu lahko odpomore le dejanje neskončne predanosti, samoodpovedi in ljubezni, s katerim bo »astralni niz« presekán. Poloti se ga nesrečni Oskar Knee, vzame si življenje, neposredni dokaz obnovljenega »quo ante« pa je belo cvetje na njegovem grobu: to požene tako rekoč na očeh dveh novozaljubljenih: Barbe ter njenega starega znanca, Huja.

Krog je sklenjen, grozeče sile so se oddaljile, svet je ponovno obvladala harmonija.

Prva, »narativna« plast zgodbe se zdi seveda preprosta, morda celo banalna (danes so teoremi o »višji resničnosti« zelo v modi), toda analitičnejši pogled odkrije celo serijo podplastí, s katero je roman »podložen«. Najopaznejša v tej smeri je gotovo konstrukcija sama, ki priča o briljantnem obvladovanju sintetičnega pripovednega postopka. V konstrukcijskem smislu je Astralni niz namreč detektivka, to pa pomeni, da je njegovo težišče v zaključnih pasajah, v finalu, koder mora avtor na nekaj straneh pojasniti vse enigmatične podrobnosti, ki roman sploh »držijo«, vse široko razpredene pripovedne niti povezati v eno, jih konvergirati, hkrati pa dodati sprejemljivo in seveda prepričljivo »moralijo«. Vse to Lainščku resnično zavidljivo tudi uspe. V začetnem delu imamo tako občutek, da smo sredi meščanske pripovedi,

dozdeva se nam, da se bo zgodba zapletla in razpletla ob meščanskih usodah, nekako po modelu kakšnega Idiota, moti nas le, da se avtor ne spusti v globlje značajske karakterizacije, da se jim pripovedni lok vseprek izogiba, skratka, da prikazanih in upovedenih oseb avtor ne sleče, razgrne pred nami. Tak občutek pričakovanja se ob koncu prve polovice stopnjuje v nezadoščenost, v pravo razočaranje. Prepričani smo, da je Astralni niz brez teže, da so elementi, na katerih je fabulativno zasnovan, razporejeni brez globlje umetniške logike, disperzni; naslov, da v ničemer ne upravičuje narativne zasnove, da je v bistvu »kič«, namenjen pritegovanju pozornosti. Mika nas, da bi knjigo odložili.

Nenadoma pa se, kot po vzoru velikega Vignyja in njegove Volče smrti, stvar premakne. Pripoved zapusti ravnino neposredne, empirične zaznatnosti in preverljivosti, pomakne se v fantastiko oz., kot se izkaže kasneje, h globoki eksistencialno-etični simboliki. V njej namreč pride do niza paralogičnih smrti, in kar je še pomenljivejše, oglasi se, spregovori mrtvi oče in terja zadoščenje. Napoveduje grozljivo intervencijo zunajzemeljskih stvarnosti, kataklizmo, v kateri človeštvo zagotovo premine. Groza, ki jo njegovo sporočilo ustvari, je še toliko intenzivnejša, ker so nenadoma osmišljeni vsi alogični, prej nefunkcionalni elementi, od astroloških znamenj, o katerih je pogosto beseda, do sanj Barbe Kneee, ki se izkažejo za medij, stičišče realnega in hiperrealnega sveta. Razbiti delci, razpršeni, nesmiselni fragmenti, ki so do tega trenutka tvorili hudo hipoteko Astralnega niza, se uredijo v jasen in prepričljiv mozaik, dajo podobo celote, ali če rečemo z Dantejevim jezikom, pred nami nenadoma vstane enovito polje, občudujemo njegovo lepoto in skrivnost.

Seveda pa avtor bralca ne »potegne« popolnoma. Že od začetka se namreč da razvideti, kam se pripoved nagiba, kam se bo vse skupaj na koncu obrnilo. Gre za naslove poglavij, za nekakšne sugestije »ex margina«, ki jih najdemo tudi v drugih Lainščkovih besedilih in jih lahko vrednotimo kot inherenten parameter njihove estetske kvalitete. Ti poglobljajo sporočilno vsebino oz. opozarjajo, da gre »hudo zares«, da je potrebno potrpeti, tj., razvideti skrito metalogiko pripovedi.

Vendar tudi naslovne karakteristike izpričujejo svojo dinamiko, niso zgolj statična smerna kazala, nosilni stebri, ob katerih bi se lomil narativni tok, temveč so živi del siceršnjega dogajanja. Če so v začetnih poglavjih romana še zabrisane, nejasne, se proti koncu njihova obvestilnost naravnost stopnjuje, kulminira pa tam, kjer sicer pride do radikalne zjedritve dogajanja, tj. v zaključnih pasajah.

Na osnovi vsega, kar smo navedli, najverjetneje ne bo pretiran sklep, da je v moderni slovenski prozi malo del, ki bi zmogla takšno strukturno intenziteto, kot jo odkriva prav Astralni niz. Tu bi se bilo gotovo potrebno ozreti tudi po drugih Lainščkovih tekstih, jih sopostaviti v diahroni perspektivi ter ob tem ugotavljati razvoj avtorjeve romaneskne tehnike. To je seveda naloga, ki se je tu ne moremo polotiti, lahko pa nakažemo zgolj izhodišče. Nesporno je, da se pripovedna tehnika v Astralnem nizu temeljito razlikuje od tiste, ki je uporabljena drugod, koder gre večinoma za paralelni, kolažni princip fabulativnega oblikovanja, ki ga avtor obvlada zdaj bolje (Namesto koga roža cveti), zdaj slabše (Razpočnica). Morda ni pretirana domneva, da je Lainšček v Astralnem nizu odkril tehniko, ki jo je najbolj vešč in v kateri se lahko njegovo pero do konca izkaže. Zanimivo bo opazovati, bodo prihodnja dela to tezo potrjevala ali ovrgla.

Toliko o fabulativnih plateg, plasteh dela, oglejmo si sedaj njegovo vsebinsko strukturo, preselimo se od kriminalke k pridigi.

Prvo, kar je v tej zvezi opaziti, je, da premišljena konstrukcija seveda ni sama

sebi namen: vsa je namreč naravnana v izpostavljanje idejne vsebine, česar bi za običajno »detektivko« ne mogli tako zlahka reči.

Njena idejna podstat je nekakšno protoetično sporočilo, ki ga je odkriti že v najranejših, mitičnih kulturah, namreč, da je treba zlu zadoščevati za vsako ceno in ne glede na sredstvo. In kar je še pomembnejše, da ima vsako človekovo dejanje svoj transcendentni refleks, da je budno spremljano in beleženo, nekako v smislu besed iz rekviema: »Liber scriptus aperetur, in quo totum continetur: unde mundus iudicetur«. Po njej bo svet sojen ali bolje, je že sojen. V Astralnem nizu je sodba tako rekoč hkratna prestopku, kar kaže na izostreno etično zavest avtorja.

In res je etična težnja tisto, s čemer avtor nadgrajuje kompleksno pripovedno shemo. Kriminalka se preplete s pridigo, se z njo poistoveti. Pridiga in kriminalka, to pa je oznaka, ki jo do tega trenutka ni bil deležen še noben slovenski tekst. Prav zaradi tega mu napovedujemo veliko prihodnost, vidno mesto na slovenski romaneskni sceni. Zagotovo še kakšno literarno nagrado.